

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА "С К А Л А"

1.606.049/5000
/11

НАШІ МУЧЕНИКИ ЗА УНІЮ

Ч. 11.

НАШІ МУЧЕНИКИ ЗА УНІЮ

(ЯК МОСКОВЩИНА НИЩИЛА УНІЮ)

НАПИСАВ

ТЕОФІЛЬ КОСТРУБА

— БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА” — Ч. 11 —

СТАНИСЛАВІВ — СІЧЕНЬ — Р. Б. 1938

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017820644

I. 606.049 / 11

Накладом Головного Відділу Товариства «Скала»
в Станиславіві, вул. Перацького ч. 1.

З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові,
вул. Чарнецького 26.

I. НЕ ОДИН, А СОТКИ МУЧЕНИКІВ ЗА ВІРУ!

„Істинно, істинно говорю вам: Коли зерно пшеничне впаде в землю й не завмре, воно остатється саме; коли ж завмре, приносить багато плоду" (Йоан XII 24). Кров мучеників за віру й Церкву все була насінням христіянства, посівом, що з нього виростали буйні овочі навіть серед неврожайних пустарів. Бо дивне це насіння ота кров мучеників! Воно входить не лише в землю, але й у людські душі, що від нього запалюються дивним вогнем любови до Христа Бога й до св. віри, й то таким вогнем, що не гасне, що веде щораз нові лави борців за правди Божі. Греко-католицька Церква має достойного найглибшої пошани священикомученика Йосафата, Архієпископа полоцького, монаха Василіянського Чина. Прославляють його по всіх церквах цілого католицького світа як борця за Єдність Церков, що не вагався віддати життя за Унію. Життя, заслуги й замордування його знані загально католикам усього світу.

Та це не єдиний мученик за св. Унію, як то міг би дехто думати! Побіч св. Йосафата, великого й ясного світила нашої Церкви, знаємо ще

багато інших мучеників, записаних по імені й незаписаних, що віддали своє життя або терпіли за католицьку віру. Мучителькою була московська політична влада, що не раз находила для своїх плянів українські руки так, що й у нашій історії находимо найсумніші карти братовбивства за віру. Про цих мучеників розкажемо в отсій книжечці: хто потерпів за віру, як переслідувано українців-католиків, коли й де, щоби наші читачі побачили ті правдиві скарби, не золота чи срібла, але віри й любови до Христа, до Його Церкви; щоби зрозуміли, як посіяно кров мучеників на нашій землі й що задля них дано силу й тривалість Божому ділу — єдності Церков. Вони були тим зерном, що хоч і завмерло, але принесло великі плоди — скріплення св. Унії, що впливає благословенно на наш нарід.

II. ЧОМУ МОСКОВЩИНА НИЩИЛА УНІЮ!

Не раз можна почути або прочитати, що Москва не хотіла робити ніякого насильства над релігійністю й вірою українців-католиків, але бажала лише, ніби-то, повороту українців „до віри батьків“, себто до православної віри. Очевидно, що це не правда. Первісна віра, що її прийняли українці, цілком не була нез'єдинена православна, але католицька. Св. Володимир Великий був у церковній єдності з Римом, із католицькою Церквою, що й признала його Святим. Таксамо інші Святі

перших століть християнства в Україні: св. кн. Ольга, св. Борис і Гліб, св. Антоній і Теодозій печерські — це католицькі українські Святі, як і св. Йосафат. Тоді в нас була католицька віра, а щойно в 12. столітті, під впливом відірваних від церковної єдності греків, що були в нас Митрополитами, й наша Церква відійшла від єдності. Отже якраз на правду батьківською вірою в нас була й є католицька віра, а не православна, й тому українці-католики визнають на правду віру батьків і до неї не треба було їх навертати.

Друга неправда міститься в тім, що мовби-то москалі не робили насильства над українцями-католиками за їх релігійні переконання. При кінці 1839. року видано в Московщині медалю, де був такий напис: „Отторжонніє насілієм, возсоедіньонніє любовю” („Відірвані насильством, приєднані любовю”). Насильне відірвання — це мала бути, по думці москалів, славна і благословенна в наслідках Берестейська Унія з 1595. року. Але це також неправда. В тім році всі наші Єпископи разом із Митрополитом рішили приступити до католическої Церкви, бо в Ній бачили єдине спасення — так вічне, як і дочасне. Ніякого насильства при тім не було, як не було й пізніше. Цілком інакше поступали москалі й наші збаламучені православні. Убивство св. Йосафата й інших тогочасних уніятів, покалічення Митроп. Іпатія Потія, власноручний морд царя Петра I. половецьких Василян, страшна

різня уніятів підчас коліївщини 1768. р., вязнення й засилання уніятських священиків і Єпископів, а врешті страшні, огидні картини мордування, розстрілів, побоїв на селянськiм населенні Холмщини, святої землі, напоєної кровю наших мучеників — це та „любов“, це ті „місії“, що на них здобувалася православна Московщина, щоб навертати до батьківської віри українців-католиків... І після того всього ще москалі мали лице писати на спеціальній медалі, що католики привернені до православля — любовю!

Чому ж аж таких гидких способів треба було вживати, щоби знищити св. Унію? Невже Христовий дух домагався таких способів? І чи справді можна когось буком навернути до віри? Вже самі отсі питання містять у собі й відповідь. Навернення до віри — це ділання Божої ласки, а не зовнішнього примусу. Правдивий дух Христа — це дух лагідности й терпеливості, а не жорстокості. Бачимо отже виразно, що йшло тут москалям не про віру, не про навернення уніятів до правди, але про щось інше. Коли Московщині йшло було б про саме лише навертання, то чому вона обмежилася тільки до уніятів, а не наvertsала так католиків латинського обряду? Видко з того, що йшло не про віру, але ось про що:

Унію з католицькою Церквою прийняли українці й білорусини. Тим способом повставала в обох народів правдива національна Церква:

обряд задержувала східний і тут не заводила наглих змін (революції), а віру приймала правдиву, католицьку (римську). Така Церква була дуже не вигідна для Москви тому, що по-перше, діставала сильне опертя в Апостольській Столиці в Римі, а по-друге творила з цих народів окрему духову й культурну цілість, що не підчинялася урядові. Московська православна Церква, як і кожна інша нез'єдинена, була цілком підчинена світській владі й сталася одним із чинників, що служили Московській Державі для її політичних цілей. Католицька ж Церква не стала знярядом політичної влади — тому Унія була великою перешкодою для заборчих плянів (імперіялізму) Москви. Ось чому Московщина так сильно поборювала Унію: не тому, щоби навернути уніятів до віри батьків, як то говорилося, але тому, щоби знищити перешкоду в здійснюванні московських політичних плянів; уживано отже таких самих способів у відношенні до віруючих уніятів, як уживалося проти політичних противників, що над ними маєть силу. Як бачимо, московський уряд нищив Унію з чисто політичних причин, а не з релігійних.

Що так було дійсно, знаємо таки від тих, що Унію нищили. Цариця Катерина II-га, та сама, що за словами Шевченка „доконала вдову-сиротину” Україну, писала до свого міністра в Варшаві, Репніна, що її слава заінтересована в справі оборони

православя — бо сама вона не вірила в ніщо. Згаданий тут Репнін ув однім листі до віцеканцлера Паніна теж зазначає чисто політичний інтерес при обстоюванні православя в Польщі, тоді ще незалежній. Ось як викладає про політичне значення православя й нищення Унії співробітник царя Петра I-го, кн. Борис Куракін, ув однім своїм листі:

»На Руси (у нашім краю), Волині й Литві ті, що є грецької релігії, остають під московським протекторатом (опікою) не через панування над ними¹⁾, але лише через саму релігію, і тому також у мирових договорах²⁾ про це постановлено, щоби на Унію ніяк не навертати. І тому то все їх, людей того благочестивого³⁾ народу треба в релігії мати під своєю сильною опікою, »ласкательно« притягати до порозуміння зі собою й тайно з ними переписуватися, як не можна зі шляхтою, то особливо з духовенством. І на випадок війни з Польщею ті благочестиві народи можуть багато влекшити й неспокої в неприятелів на нашу користь можуть учинити«.

Ось на що треба було Московщині православних українців — щоби в московсько-польській війні працювали на користь Москви! Тому-то піддержувано православних у Польщі, тому не допускалося до навернень на Унію. Якраз це й була одна з найважніших причин упадку старої Польщі. Після її упадку остала ще Унія й пере-

¹⁾ Тоді вони належали до Польщі.

²⁾ з Польщею.

³⁾ побожного — означення православних.

шкоджувала московським плянам на українських землях. Тому Катерина II-га уложила плян знищення Унії — й його переводили доти, доки не знищили цього спасенного для нас діла цілком, — очевидно з виїмком Прикарпаття, що дивним зарядженням Божого Провидіння дісталосся під владу католицької Австрії. Тут Унія під назвою Греко-католицької Церкви могла назагал спокійно жити й розвиватися, без переслідування. На неї також двічі посягала Москва: раз у роках 1809—1812, коли східна частина краю, так званий „Тернопільський Край“, був хвилево під владою Московщини, а другий раз підчас світової війни (1914—1916. рр.); на щастя в обох випадках більшої шкоди ці московські замисли проти нашої Церкви не принесли.

III. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УНІЯТІВ У 18. СТОЛІТТІ.

Не будемо тут розказувати про мучеників за св. Унію в 17. столітті, про св. Йосафата та його сучасників, бо, як уже сказано вище, ці справи здебільша знані серед українців-католиків. Звернемо тут увагу на мучеників за Унію в 18. і 19. століттях, себто в тих часах, коли Московщина зачала широко рядитися на українських землях, що до 1772. року майже всі належали до Польщі, а від того часу з розборами Польщі стали переходити під владу Москви — крім Прикарпаття й Буковини, що перейшли до Австрії. Вже в 17-ім

столітті Москва старалася не допустити до поширення Унії в Польщі — через свої чисто політичні рахунки. Вже підчас Хмельниччини москалі, що поза плечі українського Гетьмана в жовтні 1656. р. порозумівалися з поляками, ставили таке домагання: „Унія повинна бути скрізь і в найкоротшім часі винищена без ніякого покликуння на дипльоми (надання) й привилеї, що їх надали уніятм королі“. Таким способом Москва стала вмішуватися навіть у внутрішньопольські відносини, щоби винищити ненависну їй Унію й тим способом підготувити для себе пригожу хвилину для відібрання українських земель від Польщі; про це мріяли московські царі вже від кінця 15. століття. І вже на другий рік, у 1657. р., москалі почали рядитися в Польщі якби в себе дома. Тодішній цар, Олексій Михайлович, прислав до свого виленського воєводи, кн. Шаховського, наказ, де між іншим було написано таке: „З міста Вильна й із інших міст і місточок, що є недалеко Вильна, всіх уніятів, що мешкають денебудь, виселити якстій геть, щоби під їх впливом не було якого відступства від віри (= православя)“. Царський наказ виконано. Хто цинив віру над усе, пішов на вигнання, а хто був слабший, той „навертався“ на православну віру, себто під натиском москалів переходив до віри тих, що переслідували Унію...

Так Москва розпочала переслідування унія-

тів уже при першій зіткненні з ними. Чим даліше, тим було гірше. Врешті в 19. столітті дійшло до того, що московські переслідування стали нагадувати вже ті часи, коли римський цісар Нерон переслідував християн. І тому слушно названо ті часи страшних переслідувань за св. Унію часами Нерона в 19. столітті. Але Нерон був поганин — тепер же переслідували наших предків християни, та ще й „православні“, як то вони себе називали.

І пізніше ці переслідувачі св. Христової віри не забували за Унію. Правда, доки вони не мали змоги зі своїм військом увійти до Польщі, доти лише говорили й бідькалися, що ніби-то православним діється велика кривда. Але ті православні цілком не хотіли переходити під владу Москви — навіть боронилися проти того, щоби московський Патріярх мав мати владу над православною Церквою в Україні.

Та врешті настав кількадесятьлітній час, що москалі могли виявити своє відношення до Унії й уніятів. Було це в часі так званої північної війни, коли Росія й Польща воювали зі Швецією, з її славним королем Карлом 12-тим. Було це на початку 18. століття; в Росії був царем Петро 1-ший, званий Великим, а в Польщі король Август 2-гий, в Україні ж — Гетьман Мазепа. Цар Петро увійшов зі своїми військами до Польщі, щоб її ратувати від шведів, а відразу почав поступати не як союзник, але як зверхник. Важка рука московського

тирана зависла й над уніятами в Польщі. Вже в Витебську (в Білорусі) цар виявив свою ненависть до Унії, бо казав знищити всі образи св. Йосафата. Звідти рушив до Полоцька, теж білоруського міста, колишньої архієпископської столиці св. Йосафата. Уніяти довідалися про Петрові злочини в Витебську й іще більше: говорили, що цар має, після приїзду до Полоцька, спалити мощі св. Йосафата, що там спочивали. Тому Василіяни завчасу вивезли цей дорогий скарб до Білої на Підляшші.

До Полоцька цар Петро приїхав 23. червня 1705. року. Два тижні заховувався він досить спокійно, але врешті таки проявив свою ворожість до Христової Церкви. 10. липня, на св. Петра й Павла, себто на свої іменини, цар пив цілий день і забавлявся в своїм обозі; пиячив таксамо й на слідуєчий день, 11. липня. Врешті забажав піти до катедральної церкви св. Софії й прийшов туди якраз підчас вечірні, що її відправляли ОО. Василіяни перед престолом св. Йосафата. Цар не пошанував ні святого місця, ні відправи: почав нипати по церкві, заглядати до кивота, тощо. Врешті став перед образом св. Йосафата й почав розпитувати, хто це такий. Цар виразно шукав собі зачіпки, бо він добре знав іще з Витебська, хто такий св. Йосафат, бо там казав понищити його образи. Василіянин відповів, що це св. мученик, а на дальші запити, хто його замордував, відповів, що люди

тієї самої віри, що й цар. Цар досягнув свого, чого хотів, і ображений ніби-то „зухвалою” відповіддю монаха-Василіянина власноручно замордував цього Василіянина в церкві. Присутні разом із царем кинулися мордувати інших Василіян — і так чотири монахи пролили свою невинну кров на тім самім місці, де ще перед двома тижнями лежало тіло св. Йосафата. Імена цих мучеників-Василіян, що започаткували цілий ряд жертв озвірілих переслідувачів св. Унії, отсі: о. Константин Зайківський ЧСВВ, о. Яків Книшевич ЧСВВ, о. Теофан Колбечинський ЧСВВ й ігумен о. Яків Кізиковський ЧСВВ. З них три відправляли богослуження й погибли при престолі. Поранено тяжко й брата Йосифа Анкудовича.

Така була ця страшна подія, морд, святотатство. Допускаються його лише люди, позбавлені всяких моральних основ. Таким виявився творець нової Росії, цар Петро. Та це не одинокий злочин царя Петра в відношенні до Унії. Не менше гидко виглядає і спосіб поступування з луцьким Єпископом Діонізієм Жабокрицьким, що не хотів виректися Христа й Його св. Церкви й за те тяжко терпів.

Єпископ Жабокрицький уродився в православію, навіть вступив був до православного монастиря й був висвячений на священика. Як священик прийняв Унію в 1702. році й зараз його ви-

свячено на Єпископа. З ним прийняла Унію й ціла єпархія луцько-острозька. Це було сіллю в оці ворогів св. Єдності й вони шукали якогось способу, щоби знищити Єпископа, а з ним і Унію в його єпархії. Та не могли знайти нічого в особистім житті церковного Достойника, що мав славу чесної людини й доброго християнина. Вороги його й св. справи урядили на нього напад, але невдатний, бо вірні оборонили свого Єпископа. Щойно після скінчення війни зі Швецією, після нещасної полтавської битви, що припечатала й волю України на довгі часи й загнала до гробу Гетьмана Івана Мазепу, міг собі цар Петро дозволити на — схоплення Єп. Жабокрицького й вивезення його до Росії. Сталося це в грудні 1709. року. Кати мало того мали, що знущалися над стареньким, 60-літнім Єпископом; мало їм було того, що київський генерал-губернатор, Дмитро Голіцин, ударив старенького Владика в лице за те, що не хотів відступити від св. Церкви; мало того, що в монастирі в Москві, де його вязнили, заковували старенького Єпископа в кайдани, а всякі річі, потрібні для прожитку, він мусів вижебрувати; ще й це їм не вистарчало, що цар Петро, котрого власні його піддані-старовіри називали антихристом, ганьбив Єпископа, вдарив його своїм катівським п'ястком у груди і плював йому в лице; — вони ще винаймили розпустницю, щоби казала, що Єпископ зводив її! Такі тілесні

Й душевні муки завдавали старцеві-Владиці ті, що сміли називати себе православними... Не могло те, що в обороні Єпископа Жабокрицького зверталися до царя король Август II і навіть Апостольська Столиця. Його вивезли на Соловки, де він і помер після кількалітньої неволі — як один із наших перших мучеників на страшних островах мук і смерти.

Рівночасно з цими переслідуваннями Москва провадила відповідну агітацію в Україні. Москалі, закриваючи свої дійсні політичні наміри, представляли українцям справу так, що вони обронці покривджених православних. Тим з'єднували собі українців, особливо ж українське духовенство, що явно чи скрито визнавало православну віру. Особливо не подобалося православним, що ОО. Василіяни з запалом ширили св. віру, дбали про духовне життя вірних і в той спосіб чимраз більше людей з'єднували для Божої справи св. Єдності. Василіянський Чин окрилював дух св. Йосафата; як він своїми проповідями перехоплював душі своїх підчинених і робив із них правдивих католиків, — так і Чин, що з нього вийшов Святий, дальше провадив цю працю. Від того часу, коли св. Йосафат і Митрополит Йосиф Велямин-Рутський зреформували були (відновили) Василіянський Чин, він аж до упадку старої Польщі був правдивою підпорою нашої Церкви.

Разом отже змагалася в противників Цер-

кви ненависть як проти Унії, так особливо проти Василян. Виявилось це все підчас коліївщини 1768. року. Ми привикли читати, що коліївщина була „національним повстанням” проти поляків — але це не правда; насправду в коліївщині не було національно-визвольної думки. Православне українське духовенство часто сприяло Москві; серед нього діяв знаний Мелхиседек Значко-Яворський, родом із Перемищини й бувший католик, що відступив від Церкви й пристав до православ'я. Він мав звязки з московським церковним Синодом (найвищою владою в тамшній Церкві) й діставав звідти вказівки, що мав робити. Яворський і інші підбунтовували українське населення проти Унії й заохочували наше населення до переходу під московську владу. Також ті козаки, що приходили до гайдамаків із Січі, не мали виразної національно-визвольної думки. Тому в коліївщині насправду відбивалися московські заборчі пляни, а тим самим мозок руху був у Московщині, а в Україні були лише руки, що виконували роботу потрібну для Москви.

Як отже вибухла коліївщина, то гайдамаки зараз звернулися проти уніятів. Підчас коліївщини згинило кільканадцять священиків. Ось імена деяких: о. Тома Пискуновський, парох косянський, канівського деканату; о. Іван Полушин, парох валявський, смілянського деканату; о. Теодор Гдишицький, парох мглиївський,

Підляські Мученики 1875 р.

смільянського деканату; о. Прокіп Шаповаленський, парох богуславський; о. Стефан Бергел, парох рососький, кальницького деканату; о. Іван Волковинський, парох уманський; оо. Іван і Василь Нечаївські, парох і сотруди-ник писарівські, уманського деканату; о. Мартин Єзерський, парох дацьківський, корсунського деканату, й багато інших. Не знаємо обставин, серед яких вони згинули.

Точніше знаємо, як згинули уманські мученики. В Умані був василіянський монастир і школа, засновані кілька літ перед вибухом коліївщини. В часі коліївщини гайдамаки напали на Умань, вдерлися до міста й кинулися мордувати католиків. Ігумен василіянського монастиря, о. Іраклій Костецький ЧСВВ дозволив був вийти деяким монахам із міста і рятувати своє життя; деякі вийшли, а остали крім о. Костецького ще такі монахи-Василіяни: о. Іван Левицький ЧСВВ, віцеректор школи, о. Ілля Магерович ЧСВВ, о. Ліберій Очавський ЧСВВ і брат Методій Маєвський ЧСВВ. Перед самим нападом гайдамаків о. Костецький і інші отці сповідали, опісля ввесь народ клякнув на місті й о. Костецький уділив усім повного відпусту. Сам сказав їм, що не покине їх, заохочував до мученичої смерті за св. католицьку віру й заявив, що сам перший покаже їм дорогу до мучеництва. Як гайдамаки вдерлися до міста, почали діятися страшні

речі. Отців Левицького, Маґеровича й Очавського обдерли з одежі й погнали буками від монастиря до ратуша, де їх замкнули. На бажання одного відступника від св. віри гайдамаки вивели з ратуша збитих монахів і закололи їх списами.

Тимчасом о. Костецький сповідав у каплиці. Кати знайшли його там, пострілили й раненого тягли, щоби показав, де сховані монастирські „скарби”. Потому тягнули його до своїх ватажків, але о. Костецький відмовився покинути монастир — бо тут йому належало жити, тут і вмирати. Тоді на порозі монастиря вбили його й убитого покололи списами. А в той час московське військо, що стояло в Україні, ані пальцем не кивнуло проти гайдамаків. Вони ж робили якраз те, чого потребувала Москва: нищили св. Унію своїми, українськими руками. Щойно пізніше, як уже Москві не треба було гайдамаків, вона знищила їх: рвала ніздря й засилала на Сибір. За таку працю — така й подяка...

Після коліївщини настали дуже прикрі часи для Унії. Православне єпископство переяславське, відновлене недавно перед вибухом коліївщини, почало впливати на уніятів і відтягати їх від католицької Церкви. Відбувалися й такі „навертання”, що до сіл присилано московське військо й воно насильно примушувало покидати Унію. Але тут такі „місіонарі” натрапили на спротив: бідні, обтяжені родинами, але чесні й правдиві Божі свя-

щеники не далися відвести від віри. Тоді „непокірних“ позамикали до вязниць. Як лише перший розбір Польщі віддав під московську владу правобережну Україну, в 1772. році, зараз тюрми в Бердичеві, Умані, Білій Церкві й інших місцевостях наповнилися уніятськими священиками; в кожній вязниці сиділо їх по кільканадцять або й кількадесять. У самій лише бердичівській вязниці томилося 68 наших священиків, а одинокою їх провиною було те, що не хотіли виректися св. віри й дати парохіянам згіршаючого прикладу. Отсі бердичівські ісповідники сиділи в тюрмі заковані в кайдани, терпіли голод, зимно й нечувану тісноту, бо багато їх напхано до вязничних келій. Як єдина пожива служив їм кусок хліба й напів сирий горох. Одежі через пів року не могли змінити; навіть св. Літургії кати не дозволяли їм відслужити. З тих мук і невігід деякі з них померли. Але найбільше їх боліло те, що їх церкви попали в руки недостойних людей, наславних із Петербурга, що їх родини блукають по світі за жебраним хлібом, а брати їх, священики, мучаться по інших тюрмах, або блукають по лісах і печерах. Така мука тривала аж до кінця 1773. року, коли на усильні старання св. Апостольської Столиці випущено на волю тих, що остали ще при життю.

Таких мучеників видала наша уніятська Церква в 18. столітті. Бачимо, що вже тоді їх були

сотки з-поміж самого лише духовенства, а ще більше було їх між вірними світськими. В дальшім, 19. столітті, число наших мучеників ще збільшується.

ІV. НИЩЕННЯ УНІЇ ПІД РОСІЄЮ.

Після упадку Польщі відношення Московщини до Унії стало ще гірше. Москалям розв'язалися руки й вони могли вже цілком свobodно, без перепон, переводити свої пляни для знищення нашої Церкви. Особливо займався цими справами Віктор Садковський, православний Єпископ переяславський, що перебував у Слуцьку на Волині. Москалі подбали про „місії“, такі самі або й іще гірші, як інші їх виступи проти Церкви. Ось як виглядали православні „навертання“:

Православний священик (їх насилав Віктор Садковський звичайно з відділами війська) приїздив до призначеного для нього села й дзвоненням казав скликувати людей. Тимчасом у церкві й на цвинтарі поза церквою складали купи різок і буків, що ними вояки грозили народіві. Пізніше православний священик одягався в церковні ризи й оголошував приказ цариці, щоби всі приймали православя. Непокірним грозив суворою пiмстою, а прихильним обіцявав усякі ласки. Коли нарід мовчав або одверто відповідав, що хоче остати при Унії, тоді православний батюшка (або батюшки, бо їх часом було більше) бив людей по

лиці часто аж до крові, в церкві перед вітарем дер за чуприну й кидав об землю. Далі вояки на приказ офіціра виводили старших громади на цвинтар і били різками або буками. Як і це не помагало, запечатували церкву, уніятського священника кували в кайдани, провадили до повітової влади й там разом зі злочинцями замикали на кілька тижнів до вязниці. Як же нарід, вимучений такими насильствами, частинно подавався, то в той спосіб „навернені“ мусіли підписуватися, що приймають православя; тоді москалі вважали вже ціле село за „навернене“ й змушували всіх до підпису. Потому батюшка з процесією тричі обходив довкола церкву й водою, що її сам посвятив, кропив людей і церкву, з престолів скидав антими́нси, а вкладав свої; як же уніятський парох далі опирався, то його проганяли й настановляли православного. Коли ж уніятський священник згоджувався на відступство від віри, то його на якийсь час завішували в виконуванні душпастирських обовязків, поки не навчиться нових православних обрядів. Єпископ луцький, Михайло Стадницький, бачучи ті страшні безправства й насильства на своїй Церкві, покинув Волинь і виїхав до Варшави, де з журби збожеволів і помер.

Так діялося в часах цариці Катерини II-гої, що померла в 1796. році. Вона ще наказала зложити окреми́й плян, як то знищити б Унію всю, починаючи від затроювання душ самих вихованців

на священників. Московський уряд наказав так уладити духовні школи, щоби виховані в них священники не мали привязання до католицької віри й Церкви. Тому то, хоч після її смерти (1796. року) трохи полекшало для уніятів із-зовні, бо за царів Павла I. й Олександра I. натиск на Церкву й переслідування ніби ослабли, то всетаки кертича робота на шкоду св. Унії провадилася, виховувано майбутніх уніятських священників у... православнім дусі!

Вихованець одної з духовних семинарій, пізніший виленський Єпископ, Йосиф Сімашко, з походження українець, випрацював окремий плян, як то знищити б Унію в Росії. Згідно з тим пляном, що його затвердив цар, почалося нищення Церкви. Особливу ненависть переслідувачі св. віри виявили до Василіян. Щоб ослабити Василіянський Чин, що був одною з головних підпор уніятської Церкви, знесено уряд протоігумена й заборонено провадити новіціят, себто приймати нових монахів до Чина. Василіянський Чин був отже засуджений на вимертя, а також позбавлений одної влади (протоігумена) й тому почав занепадати. Цей тяжкий удар, побіч руйнування духовенства через вороже для католицької Церкви виховання, підточував основи нашої Церкви в межах Росії.

Все це діялося вже за царя Миколи I., одного з найгірших ворогів українського народу,

того самого, що заслав був Шевченка. Він панував тридцять літ (1825—1855) і в тім часі вспів завдати найтяжчі удари Церкві. За часів цього воєрога Христової Церкви почала наша церковна нива видавати нові благородні овочі — нових мучеників за Христа Господа й Його Церкву. Сімашко, що від 1833. року став головою уніятської Церкви, почав накидувати нашим церквам уже навіть православний служебник, де цілком не було згадки про Св. Отця Папу! Цього вже було забагато й вірні почали вносити протести проти насильства над совістю. Протестували селяни, шляхта й духовенство, зверталися до царя, в котрого шукали найвищої справедливости — але даремне. Не на те видумано єхидний, негідний плян знищення св. Унії, щоби поступати справедливо з Її вірними; тай не такий був цар Микола, щоби слова справедливости зворушили його серце й совість. Кати України виявилися нелюдськими й на полі віри. „Монарху, борони тих, що терплять за віру“, писали до царя вірні любовицької парохії. Ушатицька парохія писала до того самого царя: „Ми собі сказали, що останемо без священиків, будемо відправляти наші молитви дома, помремо без священиків, сповідаючись одні другим, але вашої віри не приймемо. Радше нехай нас стріне доля блаженного Йосафата, цього саме й бажаємо“.

В відповіді на такі просьби й протести поча-

лися переслідування. Кількадесять священників новгородського повіту, що протестували проти накинення православного служебника, були покарані на приказ царя на рік покути в монастирях. Один із засуджених, любешівський парох, П л а в с ь к и й, написав за цей рік працю про блуди в вірі православних і вислав Сіماشкові. За те цар засудив його на вивезення в глибину Росії, до Вятки, щоби там до смерти служив за паламаря при православній церкві; його жінку й дітей забрано від нього й також вивезено, а до того ще дітей виховано в схизматицькім дусі. Подібна доля стрінула й інших сильних у вірі священників з полоцької дієцезії.

Ось наприклад парох Камянця литовського о. М и ц е в и ч, також відмовився прийняти православний служебник. За те вкинено його до пивниці жировицької церкви, де цього правдивого священника-мученика продержано шість місяців на хлібі й воді. Як і після цього він далі відказався прийняти православний служебник, його вивезено до Лискова, малого містечка гродненської губернії, де він терпів нужду. До того жінка його з журби померла, дітей виховано по-православному, а парохію віддано батюшці. По шістьох роках забрали його звідти його кати й перевезли до Загорова на Волині, до бувшого монастиря ОО. Василян; там знущався над ним у нелюдський спосіб священник-відступник, а до того ще й пя-

ниця, Дзюбинський. Врешті о. Мицевича вивезли і звідти й він закінчив своє мучениче життя в Дермані. Подібно мучили й інших вірних Христовій Церкві священиків нашої уніятської Церкви.

Як розглядаємо історію цих мучеників за св. віру й за Єдність Церков, нагадуються ті страшні слова зі св. Письма, що грозять страшною карою на мучителів:

»А як отворив п'яту печатку, бачив я під вітварем душі побитих задля слова Божого й задля свідчення, що його мали. І кликали великим голосом, кажучи: Доки, Господи святий і правдивий, не судиш і не мстишся за нашу кров над тими, що живуть на землі? І дали кожному з них білу одежу і сказали їм, щоб відпочали ще короткий час, поки не доповнять числа і їх співслуги і їх брати, що мають бути вбиті, як і вони« (Откр. VI, 9—11).

Мученики Холмщини, цієї святої землі нашої, зрошеної кровю наших уніятів, доповнила незабаром їх число. Хоч деякі Єпископи-відступники з Сімашком на чолі в 1839. році відступили від католицької Церкви й пристали до православної, то лишилася ще Холмщина, що заясніла також блеском мучеництва за св. католицьку віру не лише серед духовенства, але й серед світських вірних. Очевидно, не обійшлося й після 1839. року без мук тих, що не хотіли зрадити віри. Наприклад парохія Дудаковичі потерпіла тяжко за те, що не відступила від Церкви. Дудаковицькі парохіяни вибудували собі недавно церкву і щиро до неї горнулися, чуючи про переслідування по

інших селах. Нараз у цвітну неділю 1841. року місцевий (уніятський) священник заявив, що на приказ уряду не дасть вірним св. Причастія. Обурені люди кинулися забирати свої жертви. Тоді вбігло до церкви пятьдесят поліціантів і вигнали з неї людей. Люди вдарили у дзвони на тривогу й після завзятої боротьби примусили поліціантів забратися. Але на другий день прийшов на „місію” баталіон московського війська, вилаяв погано селян і обляг церкву. Після такої „проповіді” почалася в великий четвер „навертання” на православну віру. Найстаршим селянам давали по триста буків і після кожної сотки питали, чи приймають православя. Та мимо того, що трьох сконало під бубками, відповідь була — що не приймають. Мученики поручили поховати себе без православного священника.

Подібні „заходи” робили москалі й на Холмщині й Підляшші, щоби відвести людей від віри. Наприклад підляське духовенство подало до царя прохання в обороні віри, але за те губернатор Громека арештував 17 із них, головно деканів, посадив їх у чорній брудній і нездоровій тюрмі в Седльці й держав їх там, мучених голодом, чотири місяці. Та їх сталости не захитав і випустив їх із тюрми, — всежтаки кілька з них незабаром померло з вичерпаня.

На жаль, знайшлося досить наших москвофілів, що на заклик московського уряду поспі-

шили на Холмщину, щоби там нищити Унію. Між ними був і Маркил Попель, бувший катихит у Тернополі, що робив таку саму роботу, що й Сіماشко. Він заряджував у 1871—1875. роках Холмщиною й виготовив плян знищення Унії. Він ніби-то „чистив обряд“, а в дійсності то заводив православя. Та проти цього на місці, серед населення, повстав спротив, що його ломило аж військо. Найголосніші були випадки у Дрелеві, радзинського повіту, й у Пратуліні, константинівського повіту. У Дрелеві парохом був п'яниця Велинович. Він послухав розпорядку Попеля і відправляв богослуження на новий рік по-православному. Тоді люди випровадили його з церкви й відібрали йому ключі. Він повідомив про це владу, прийшло військо з приказом із Петербурга: „перевбити всіх“. Вояки стрілили до зібраних людей, п'ятох положили на місці трупом, а кількадесятьох арештували й розвезли по тюрмах. Ще страшніше було в Пратуліні. Тут парохіяни не впустили до церкви священика, присланого від уряду. Тоді прийшло до села військо, що спершу старалося переконати людей. Та як це не вдалося, а люди присягли померти за віру, почалася битва. Військо без стріляння не могло собі дати ради. Люди поклякали на землю, співали „Святий Боже“ й інші пісні. Підчас співу впали стріли, — а вірні співали дальше. Дев'ять людей упало трупом на місці, чотири померли з ран. Кількадесять

увязнено. Через трупи і кров мучеників за віру приготував відступник Попель дорогу до знесення останньої в Росії холмської уніятської дієцезії; сталося це в 1875. році. Очевидно занепад св. Унії там лише хвилевий; на крові мучеників вона ще процвіте на тих землях і всі будуть одно, як про це молився Господь Ісус Христос!

*
**

Ми лише коротенько розказали в отсій книжечці про мучеників за Унію, себто про нашу греко-католицьку Церкву. Як бачимо, вона освячена жертвами мук і крові численних праведних і напевно прославлених зі Святими мужів і жінок — бо й жінки терпіли за нашу св. віру. Направду глибоку любов викликувала до себе св. Унія, коли має стільки мучеників. І великої любови достойна Вона й нині. Наше велике щастя, що Провидіння дозволило нам належати до греко-католицької Церкви, що Її зберегло для нас донині. Москва старалася підчас останньої війни знищити нам Церкву — та не змогла; Церква наша встоялася за ласкою Божою й молитвами тих соток мучеників, тих численних — можна сказати — святих людей, що пішли слідами св. Йосафата!

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Чи є лиш один мученик за св. Унію, чи багато їх?

2. Чому Московщина нищила Унію: чи з релігійних причин, чи з політичних?

3. Яка була віра перших християн ув Україні: православна, чи католицька? Якої віри були перші українські Святі?

4. Яких способів уживала Москва, щоби знищити Унію? Чи це були християнські способи?

5. Як поведився цар Петро I. супроти уніятів? Що витерпіли від нього вірні Христової Церкви?

6. Чи коліївщина (гайдамаччина) була національним українським повстанням?

7. Чому вороги св. Унії ненавиділи Василіян?

8. Хто такі уманські мученики й бердичівські ісповідники?

9. Хто такий Йосиф Сіماشко і як він пошкодив св. Церкві?

10. Як терпіли священики й вірні під ярмом Москви? Де були криваві переслідування?

11. Котрий наш край найбільше витерпів за св. Унію?

12. Що робили москвофіли й Маркил Попель?

13. Чи справді Москві вдалося знищити Унію? Чому Вона існує донині?

ВАЖНІШІ ПРАЦІ ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УНІЇ

M. Harasiewicz, *Annales Ecclesiae ruthenae* Львів, 1862.

Dr. J. Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, т. II. Відень, 1880.

Ks. E. Likowski, *Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w. uważane głównie ze względu na przyczynę jego upadku*. Познань, 1880. 2. вид. Варшава, 1906, у двох томах.

X. P. F. Krypiakiewicz, *Unia święta. W 300. lenią rocznicę Unii Brzeskiej*. Львів, 1897.

(І. Матіїв — о. Д. Дорожинський), *Начеркъ исторіи Унії рускои Церкви зъ Римомъ*. Львів, 1896.

C. Томашівський, *Церковний бік української справи*. Відень, 1916.

A. Deruga, *Piotr Wielki a unia i unja kościelna 1700—1711*. Вильно, 1936.

J. Leszczyński, *Rządy rosyjskie w kraju tarnopolskim 1809—1815*. Краків і Варшава, 1903.

X. E. Wańkowi, *Ruś chełmska od czasu rozbioru Polski*. Львів, 1897.

— Холмщина. Львів, 1915.

M. Корнилович, *Пляни «возсоединенія галицьких уніятів» у 1914—1915 рр.* «Україна», 1925, III.

I. Петрович, *Галичина підчас російської окупації*. Відень, 1915.

В кожній українській хаті повинен бути
КАТОЛИЦЬКИЙ ЧАСОПИС

ПРАВДА

Виходить він що тижня, має 12 сторінок і приносить все багато цікавих відомостей зі світа і рідного краю. В кожному числі гарні ілюстрації, щомісяця гарний додаток для дітей під заг. „ВІНОЧОК”. Поодиноке число „ПРАВДИ” коштує 10 сот. В передплаті коштує „ПРАВДА” (в краю) місячно 50 сот., чвертьрічно 1.30 зл., річно 5 зл.

„ПРАВДА” це один з найдешевіших українських тижневиків!

Адреса „ПРАВДИ”: Львів, вул. Гродзіцьких ч. 2.

НОВУ ЗОРЮ

повинні читати всі українці католики.

„НОВА ЗОРЯ” це католицький часопис, що виходить два рази на тиждень. Писаний для інтелігенції, але цікавий він і для всіх читачів. Так уміло писаний, що можна в нім знайти стан і хід усього українського життя, і політичного і церковного, також усе, що важніше діється в світі. Тимто й вартість „НОВОЇ ЗОРІ” велика.

Одне число коштує 20 гр. Чвертьрічна передплата — 6 зл. —

Адреса „НОВОЇ ЗОРІ”: Львів, вул. Гродзіцьких 2.

3500/38

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА”

в Станиславові

Має за ціль: популярними виданнями, спертими на основах католицького світогляду, поглиблювати освіту й культуру українського народу та скріплювати його релігійно-моральне життя.

Бібліотека Товариства „СКАЛА” виходить від 1937 року як щомісячні книжечки, об'єму около 32 сторінок друку, в ціні по 20 грошів за випуск.

Бібліотека Товариства „СКАЛА” пише в своїх книжечках приступно про релігію, про католицьку діяльність (акцію), про українознавство, про науку й освіту. Також видає гарні та цікаві оповідання.

Бібліотека Товариства „СКАЛА” видала досі:

Випуск 1. УЗАСАДНЕННЯ „СКАЛИ” — відчит д-ра Осипа Назарука про те, на яким ґрунті повсталала „Скала”, які духовні користі дає це Товариство, чому українські католики не здобувають „Просвіти”, про Католицьку Акцію, про католицьку політику і про інші практичні життєві справи. (56 сторін друку).

Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.

Випуск 2. СВІТ ЛЕТИТЬ У ПРОПАСТІ! ДЕ РЯТУНОК! Тут представлено сучасну світову духову й матеріальну кризу та подано способи проти неї, а головню один найважніший: Католицьку Акцію. (32 сторінки).

Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.

Випуск 3. „СКАЛА” І „ПРОСВІТА”. Які є різниці між ними в ідеології, статуті й організації; чи між цими двома Товариствами має бути війна, чи мир. Це брошура дуже цікава і на часі. (52 сторінки).

Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.

-7.IV. 1938

Випуск 4—7. ПРОСВІТНИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ.

Який досвід з того руху винесло греко-католицьке духовенство, чому треба „Скали“, історія „Скали“, що нам принесе „Скала“, оборона „Скали“ перед усякими нападами. (132 сторінки).

Ціна 45 гр., з поштою 60 гр.

Випуск 8. ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ, БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ. В 950-ліття хрищення України написав **Теофіль Коструба**. Про нашого славного і святого князя Володимира. (32 ст.).

Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.

Випуск 9. ТЕСТАМЕНТ СТЕПАНА КУДРИНИ.

Оповідання з правдивого життя написав **д-р Василь Маковський**. Про дивний тестамент американця-безвірника та про те, що діялося при його смерті. (32 сторінки).

Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.

Випуск 10. СЕЛО БЕЗ ДІТЕЙ — НАЦІЯ БЕЗ МАЙБУТНЬОГО. Про найстрашнішу заразу сучасності та лікарство проти неї написав **Павло Матієвич**. (32 сторінки).

Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.

Випуск 11. НАШІ МУЧЕНИКИ ЗА УНІЮ. Як Московщина нищила Унію. Написав **Теофіль Коструба**. (32 стор.). **Ціна 20 гр., з поштою 30 гр.**

Найкраще замовляти всі ті книжечки разом, бо тоді почта менше коштує. Хто хоче дістати всі ті книжечки разом, хай вишле 2.45 зл. на адресу:

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА“, Станиславів, вул. Перацького 1.

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017820644